

Katarzyna Leśkiewicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Izabela Lipińska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

PRAWNE ASPEKTY KWALIFIKACJI STOSUNKU PRAWNEGO JAKO UMOWY KONTRAKTACJI W ŚWIETLE ORZECZNICTWA SĄDÓW POWSZECHNYCH

I

Przedmiotem rozważań jest problematyka prawna dokonywania kwalifikacji stosunku prawnego jako umowy kontraktacji. Umowa ta ma charakter produkcyjny. Jej przedmiot ściśle wiąże się z procesem wytwórczym w rolnictwie, gdzie jednocześnie stanowi ważną, wyjściową pozycję w łańcuchu dostaw produktów rolnych. W Polsce ma ona długą tradycję, a jej oddziaływanie na wytwarzanie i obrót produktami rolnymi ulegało zmianom na przestrzeni lat¹. Jednocześnie jest to umowa mająca cechy innych, kodeksowych umów nazwanych. Może to implikować pewne problemy w ustaleniu, czy faktycznie została zawarta umowa kontraktacji oraz czy zawiera ona wszystkie kodeksowe istotne elementy.

Umowa kontraktacji została wprowadzona do kodeksu cywilnego jako odrębna umowa nazwana (art. 613–626 k.c.)². Jednakże został w nim zarysowany jedynie jej model oparty na względnej samodzielności stron³. Przepisy dotyczące kontraktacji, zawarte w kilkunastu artykułach, objęły podstawowy trzon zasad i reguł, które miały ułatwiać oraz ujednoclić stosowanie różnych unormowań jej dotyczących, a porozrzucanych po wielu aktach prawnych. Przez wiele lat była ona zawierana na podstawie określonego wzorca⁴. W praktyce sądy rozpoznawały rozmaite przypadki, w których można było mieć uzasadnione wątpliwości, czy mamy do czynienia z umową kontraktacji, czy z innym stosunkiem prawnym.

¹ Tak np.: H. Chołaj, *Kontraktacja produktów rolnych. Studium ekonomiczne*, Warszawa 1965; A. Stelmachowski, *Kontraktacja produktów rolnych*, Warszawa 1960; W. Kozak, *Kontraktacja produkcji roślinnej*, Warszawa 1954.

² Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 2014 r., nr 121, ze zm.

³ Zob.: B. Zdziennicki, *Zagadnienia prawne kontraktacji*, Warszawa 1978, s. 23.

⁴ *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. I, Warszawa 1997, s. 706–709.

Celem artykułu jest próba wskazania cech świadczących o istnieniu stosunku prawnego – umowy kontraktacji w świetle, zwłaszcza aktualnego, orzecznictwa sądów powszechnych. W szczególności chodzi o udzielenie odpowiedzi na pytanie: na ile regulacja kodeksowa umożliwia w sposób jednoznaczny ustalenie stosunku kontraktacji, biorąc pod uwagę określenie przez ustawodawcę przedmiotu umowy i jej stron.

Punktem wyjścia do rozważań merytorycznych jest wskazanie charakterystycznych cech umowy kontraktacji nadanych przez ustawodawcę, odróżniających ją od innych umów, których celem jest również dostarczenie określonej rzeczy w przyszłości. Niezbędne jest zatem wskazanie jej przedmiotu wraz z określeniem roli stron umowy. Specyficzną cechą stosunku kontraktacji jest to, w jaki sposób umowa ta powinna być wykonywana, zatem konieczne jest wskazanie rozwiązań, jakie ustawodawca przewidział w tym zakresie w Kodeksie cywilnym.

II

Istotą kontraktacji jest z jednej strony zobowiązanie producenta rolnego do wytworzenia i dostarczenia oznaczonej ilości produktów rolnych określonego rodzaju, z drugiej strony natomiast zobowiązanie kontraktującego do odebrania tych produktów w terminie umówionym oraz zapłacenia umówionej ceny.

Produkty będące przedmiotem wytworzenia i dostarczenia muszą być produktami rolnymi. Należy przez nie rozumieć na podstawie art. 38 ust. 1 TFUE płody ziemi, produkty hodowli i rybołówstwa, a także bezpośrednio z nimi związane produkty pierwszego stopnia przetworzenia. Jak zauważa A. Jurcewicz, chodzi tu tylko o te produkty pierwszego przetworzenia, których koszty pozyskania nie przekroczyły kosztów samego produktu rolnego⁵. Trybunał Europejski zinterpretował pojęcie produktów pierwszego stopnia przetworzenia bezpośrednio związanych z podstawowymi produktami, wskazując na decydujący w tej mierze ekonomiczny związek między produktem podstawowym a produktem przetworzonym, a nie odnoszący się do liczby kolejnych etapów przetwarzania⁶. Produkty przetworzone, których koszty przetworzenia są tak znaczne, że w porównaniu z nimi cena produktów podstawowych wydaje się kosztem marginalnym, nie zostały objęte definicją. Produkty te zostały wymienione w załączniku I do Traktatu.

⁵ A. Jurcewicz, *Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo rolne*, red. P. Czechowski, Warszawa 2011, s. 84.

⁶ Sprawa 139/77 Denkavit, ECR 1978, s. 1317.

Przez surowce rolne natomiast należy rozumieć płody ziemi, hodowli, rybołówstwa, z wyłączeniem produktów poddanych wstępnemu przetworzeniu. Taką definicję przyjął prawodawca w art. 2 Dyrektywy Rady z 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe⁷. Chodzi tu o naturalne surowce rolne, przez które za E. Kremer należy rozumieć ziemiopłody, produkty hodowlane oraz produkty rybołówstwa z wyłączeniem produktów poddanych jakimkolwiek procesowi przetwórczemu – jakimkolwiek wstępnemu przetwarzaniu⁸.

Produkty te powinny wykazywać określone cechy, które są determinowane przez kontraktującego. Sama produkcja jest ograniczona jedynie do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej (w tym chowu i hodowli), nie wyłączając produkcji ogrodniczej i sadowniczej. Przy czym musi ona obejmować produkcję od podstaw, a nie jedynie udoskonalanie wytworzonego przez inną osobę produktu. Jednocześnie podkreślenia wymaga fakt, że przedmiotem umowy jest określona ilość rzeczy oznaczonych co do gatunku, mających powstać w przyszłości. Nie ulega wątpliwości, jak podnosi K. Zaradkiewicz, że kontraktujący może, bez jakichkolwiek negatywnych skutków prawnych, odmówić przyjęcia produktów nie pochodzących ze wskazanego gospodarstwa rolnego⁹.

Ze względu na charakter tej umowy, której treścią – jak podkreślono – jest zarówno wytworzenie, jak i dostarczenie określonego produktu rolnego, można wskazać dwa zależne od siebie etapy jej spełnienia. Każdy z nich może być determinowany przepisami prawa. Pierwszym z nich jest złożony proces produkcji, a drugim dostawa jego efektów. Oba powinny odbywać się w obrębie gospodarstwa rolnego w rozumieniu art. 55³ k.c., chyba że strony umówią się inaczej. Należy jednak pamiętać, że sama dostawa, jako element świadczenia producenta, nie może być traktowany jako odrębna usługa¹⁰. Umowa może zatem przewidywać miejsce jej wykonania zarówno w gospodarstwie, jak i poza nim. Warto podkreślić, że dla wykonania kontraktacji tytuł prawny do gospodarstwa jest obojętny¹¹. Podmiot prowadzący gospodarstwo może być dzierżawcą gruntów rolnych wchodzących w jego skład. Producent musi jedynie faktycznie prowadzić gospodarstwo rolne sam lub wspólnie z innymi osobami (art. 614 k.c.).

⁷ Dz. UE L 210, 7.8.1985, s. 29–33.

⁸ E. Kremer, *Odpowiedzialność za produkt rolny w prawie polskim*, [w:] *Prawo rolne. Problemy teorii i praktyki*, red. R. Budzinowski, A. Zieliński, Kluczbork 2002, s. 256.

⁹ K. Zaradkiewicz, [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. II, Warszawa 2011, s. 400.

¹⁰ Zob.: wyrok NSA w Rzeszowie z 16 grudnia 1997 r., SA/Rz 1212/96, LEX nr 32671.

¹¹ Tak: A. Stelmachowski, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. Z. Radwański, t. VII: *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajska, Warszawa 2011, s. 311; I. Lipińska, *Umowa kontraktacji jako instrument polityki rolnej*, „Zeszyty Naukowe SERIA” 2012, t. XIV, z. 2, s. 98 i n.

III

Istota umowy kontraktacji polega m.in. na tym, że stronami tej umowy mogą być jedynie podmioty wskazane przez ustawodawcę, czyli producent rolny i kontraktujący. Pod pojęciem producenta rolnego należy rozumieć zarówno rolnika, jak i grupę producentów rolnych działającą w sposób zorganizowany, zgodnie z ustawą z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz z zmianie innych ustaw oraz kontaktujący¹². Jak zauważa A. Kidyba, producentem rolnym może być każda osoba fizyczna, osoba prawna, czy jednostka organizacyjna, niemająca osobowości prawnej, o ile posiada zdolność prawną w świetle art. 331 k.c.¹³. Z założenia ustawodawcy producent nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 4 ustawy z 4 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹⁴, ale nie jest wykluczone, że będzie on przedsiębiorcą w rozumieniu art. 43¹k.c. Wszak prowadzi działalność, o jakiej mowa w tym przepisie, co zostało potwierdzone także w orzecznictwie Sądu Najwyższego¹⁵. W literaturze natomiast wskazuje się także, że z reguły kontraktujący będzie przedsiębiorcą w rozumieniu wspomnianej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, ale nie musi nim być¹⁶.

Umowa kontraktacji jest zaliczana do grupy umów, których celem jest przeniesienie własności przedmiotu umowy. Elementem odróżniającym kontraktację od innych umów jest możliwość otrzymania przez rolnika od kontraktującego pewnych świadczeń dodatkowych. Na podstawie art. 615 k.c. mogą nimi być pomoc finansowa, agrotechniczna, zootechniczna, premia rzeczowa etc. Jej rodzaj i zakres będzie wynikał z rodzaju produkcji i potrzeb zaangażowania dodatkowych czynników w procesie produkcji. Jak podnosi J. Nadler, jeżeli obowiązek spełnienia świadczeń dodatkowych jest objęty umową odrębną lub umowami odrębnymi od umowy kontraktacji, wówczas powstaje złożony stosunek prawny¹⁷. Zatem w ramach jednego i tego samego zobowiązania obie strony są wzajemnie uprawnione oraz zobowiązane, co jest typowe dla umów wzajemnych. Podkreślenia wymaga to, że jeżeli umowa przewiduje spełnienie świadczeń

¹² Dz.U. nr 88, poz. 983, ze zm.

¹³ Zob.: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. III: *Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa 2014, s. 115 i n.

¹⁴ Zgodnie z art. 3 ustawy z 4 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, jej przepisów nie stosuje się, m.in. do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa. Dz.U. tekst jedn. z 2015 r., poz. 584, ze zm.

¹⁵ Por.: wyrok Sądu Najwyższego z 3 października 2014 r., sygn. akt V CSK 630/13, OSNC 2015/7-8/96, Biul. SN 2015/1/9.

¹⁶ Por.: E. Niezbecka, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. III: *Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa 2014, s. 268 i n.

¹⁷ Zob.: J. Nadler, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 1099.

dodatkowych, to jednocześnie powinna ona określać zasady rozliczenia się stron z ich tytułu.

Jednocześnie na producencie rolnym ciąży obowiązek zachowania odpowiednich norm i zasad agrotechnicznych w procesie produkcji, by produkt finalny odpowiadał stawianym mu wymaganiom.

Sytuacja kontraktującego jako strony umowy jest odmienna od sytuacji producenta rolnego. Najczęściej jest to podmiot prowadzący działalność gospodarczą, spełniający przesłanki do bycia przedsiębiorcą w rozumieniu art. 4 ustawy z 4 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. W praktyce może nim być zakład przetwórczy czy przedsiębiorstwo skupujące produkty rolne. Kontraktującym, jak wspomniano, może być także podmiot niemający statusu przedsiębiorcy, w tym inny producent rolny. W obu przypadkach ustawodawca zasadniczo nie stawia specjalnych wymagań. Kontraktujący jest stroną, która decyduje o tym, z kim i na jakich warunkach zawrze umowę. Tym samym jest on podmiotem silniejszym w stosunku do producenta rolnego.

Kształtując treść umowy, kontraktujący ma możliwość wprowadzenia do niej m.in. klauzuli zakazującej producentowi rolnemu zużywania np. nadwyżki wyprodukowanych płodów lub jej produktów ubocznych.

IV

Kontraktacja wykazuje podobieństwo do umowy sprzedaży, dostawy i umowy o dzieło. Ze względu jednak na swoją specyfikę, w szczególności przedmiot oraz zakres świadczeń dodatkowych kontraktującego, nie powinna być utożsamiana z żadną z nich¹⁸.

Zwarzywszy na to, że przedmiotem umowy są produkty wytworzone wyłącznie w gospodarstwie rolnym producenta, w istotny sposób zawęża to przedmiot umowy, a jednocześnie odróżnia umowę kontraktacji od umowy sprzedaży¹⁹. Elementem łączącym obie umowy jest natomiast kwestia ustalenia ceny, jaką kontraktujący powinien zapłacić producentowi za dostarczoną ilość produktów rolnych. Nie ma przeszkód do ustalenia w umowie kontraktacji ceny w taki sam sposób, w jaki może być określona cena w umowie sprzedaży. Przy czym nie musi być ona jednoznacznie wskazana w chwili zawarcia umowy, ponieważ może być ustalona w terminie późniejszym, na przykład w chwili wykonania umowy, według kryteriów czy zasad ustalonych w umowie. Ważne jest jedynie, by umowa wskazywała w miarę precyzyjnie podstawę jej ustalenia w przy-

¹⁸ J. Nadler, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1098–1099.

¹⁹ Wyrok SA w Poznaniu z 19 sierpnia 2009 r., I A Ca 507/09, LEX nr 756625.

szłości²⁰. Bezpośrednie odwołanie do sprzedaży zawiera rozwiązanie wskazane w art. 613 § 3 k.c. Mianowicie przy ustalaniu ceny w umowie kontraktacji przepisy dotyczące sprzedaży według cen sztywnych, maksymalnych, minimalnych i wynikowych stosuje się odpowiednio.

Inną szczególną cechą odróżniającą kontraktację na tle innych umów jest możliwość nadzoru i kontroli nad jej wykonywaniem. Umożliwia je kontraktującemu rozwiązanie zawarte w art. 617 k.c. Przykładowo może on weryfikować areał uprawy, jakość gleby, stosowane zabiegi agrotechniczne czy też pielęgnacyjne, rodzaj materiału użytego do produkcji etc. Uprawnienie to wynika często ze złożoności procesu produkcji i zagrożeń, jakie mogą występować. Zatem można z łatwością zauważyć pewne powiązanie wynikające z art. 354 k.c., czyli współdziałanie stron przy jej wykonywaniu.

Dokonując przeglądu ustawodawstwa unijnego w omawianym zakresie, należy zauważyć, że prawodawca często odwołuje się do umowy produkcyjnej lub rolno-przemysłowej. To, jak zauważa P. Pytlak, może wskazywać na jej cechy jako tzw. umowy hybrydalnej²¹. Niemniej jej kwalifikacja prawna może być dokonana dopiero po głębszej analizie aktu prawnego w odniesieniu do zakresu czynności podejmowanych przez producenta rolnego, i porównaniu rozwiązań w nim przyjętych do rodzimych, zawartych w kodeksie cywilnym.

Jedną z podstawowych cech kontraktacji, która została ukształtowana na podstawie praktyki, jest ochrona jej stron przed nieoczekiwanymi zawirowaniami na rynku. W szczególności chodzi o zabezpieczenie producentów rolnych przed niekorzystnymi następstwami, jakie mogą się pojawić w toku wykonywania umowy. Omawiana działalność jest znacznie narażona na czynniki zewnętrzne, na które rolnik najczęściej nie ma wpływu i nie może im zapobiec²². Chodzi tu o pojawiające się nagle zdarzenia zewnętrzne, najczęściej naturalne takie jak złe warunki pogodowe, szkodniki, choroby etc. Otóż kontraktacja pozwala na dokonanie rozkładu ryzyka prowadzonej produkcji według zasady tzw. podzielonego ryzyka, wynikającej z art. 622 k.c.²³. Jednocześnie, na podstawie art. 623 k.c., umowa może nakładać na producenta rolnego obowiązek zawiadomienia kontraktującego o wystąpieniu okoliczności, za które nie ponosi on odpowiedzialności, a skutek których w określonym w umowie terminie producent nie będzie w stanie dostarczyć odpowiedniej ilości produktów. Poinformowanie o tym fakcie kontraktującego jest o tyle istotne, że bez niego producent rolny nie mógłby powoływać się

²⁰ *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. III..., s. 117.

²¹ Tak: P. Pytlak, *Umowy kształtujące branżowe rynki rolne ze szczególnym uwzględnieniem umowy kontraktacji*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Zamósćiu” 2005, s. 121.

²² Szerzej: I. Lipińska, *Współczesna rola umowy kontraktacji*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2013, nr 1, s. 5–7.

²³ A. Stelmachowski, [w:] *Kontraktacja, System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajska, Warszawa 2004, s. 249–277.

na te okoliczności w ewentualnym sporze z kontraktującym, chyba że kontraktujący o takich okolicznościach wiedział albo gdy były one powszechnie znane, czego przykładem może być wystąpienie suszy na dużym obszarze czy powodzi.

Skutkiem spełnienia świadczenia przez producenta jest nabycie prawa własności przedmiotu kontraktacji przez kontraktującego. Może się zdarzyć, że będzie on dotknięty wadą fizyczną lub wadą prawną. Wówczas ustawodawca ponownie odwołuje się do rozwiązania przewidzianego w umowie sprzedaży i nakazuje odpowiednie stosowanie przepisów o rękojmi przy sprzedaży do odpowiedzialności z tytułu wad fizycznych i prawnych przedmiotu kontraktacji, uwzględniając przy tym swoiste cechy tej umowy.

V

Orzecznictwo sądów powszechnych, dotyczące poruszonej problematyki, potwierdza z jednej strony istnienie kanonu elementów charakterystycznych dla umowy kontraktacji, a z drugiej – świadczy o istnieniu trudności w ocenie danego stosunku prawnego. W praktyce wskazuje się wiele cech charakterystycznych, pozwalających odróżnić prawny stosunek kontraktacji od innych stosunków podobnych.

Wskazuje się choćby, że jeśli przedmiotem umowy są produkty rolne określonego rodzaju, pochodzące ze zbiorów z danego roku, a strona ma na własnym gruncie rolnym te produkty rolne w fazie wegetacji w ilości objętej umową, to należy uznać, że strona będzie w wykonaniu umowy dostarczać produkty rolne pochodzące z własnych upraw, co uprawnia do uznania takiej umowy jako kontraktacji²⁴. W stanie faktycznym sprawy, strony zawarły umowę, którą nazwały umową kupna – sprzedaży, a jej strony kupującym i sprzedającym, co jednak nie oznaczało, że taką właśnie umowę rzeczywiście zawarto. Albowiem jej treść i zgodny zamiar stron wskazywały na zobowiązania do dostarczenia określonej ilości i jakości produktów rolnych – w omawianym przypadku kukurydzy – oraz zobowiązania do ich odbioru i zapłaty ustalonej ceny. Co więcej, umowa została zawarta z producentem rolnym, który w dacie zawierania umowy zajmował się jej uprawą. Skoro przedmiotem umowy była kukurydza pochodząca ze zbiorów pozwanego, który miał na własnym polu kukurydzę znajdującą się w fazie wegetacji w ilości objętej umową, Sąd zakwalifikował tę umowę jako umowę kontraktacji, stypizowaną w art. 613 i następnych Kodeksu cywilnego²⁵.

²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – I Wydział Cywilny z 28 maja 2015 r., I ACa 1747/14, Legalis.

²⁵ *Ibidem*.

Możliwość odróżnienia stosunku kontraktacji od umów sprzedaży czy dostawy opiera się m.in. na ustaleniu, czy w danej umowie występują dodatkowe świadczenia, o jakich mowa w art. 615 k.c. Sąd Apelacyjny w Białymstoku, powołując się w wyroku z dnia 3 lipca 2015 r., I ACa 247/15, na poglądy doktryny wskazał, że składnikami, których obecność decyduje o skutecznym zawarciu konkretnej umowy są: przedmiot umowy w postaci produktu rolnego określonego rodzaju oraz cena, jak też, że rzeczywiste odróżnienie umowy kontraktacji od innych umów w obrocie gospodarczym towarami (sprzedaż, dostawa) tkwi w świadczeniach dodatkowych, które może producentowi rolnemu, zgodnie z art. 615 k.c., zapewnić kontraktujący²⁶.

Z kolei Sąd Najwyższy w wyroku z 4 marca 2015 r., IV CSK 437/14, wskazał, że treść art. 613 § 2 k.c. można uznać za swoisty wyraz woli ustawodawcy, aby zbyt dosłownie nie rozumieć oznaczonej ilości produktów rolnych według definicji umowy kontraktacji zawartej w art. 613 k.c. Zdaniem Sądu Najwyższego takie dosłowne wymaganie oznaczenia ilości produktów w umowie „spycha” na margines obrotu gospodarczego całą umowę kontraktacji. Odróżnienie umowy kontraktacji od innych umów w obrocie gospodarczym towarami (sprzedaż, dostawa) tkwi w świadczeniach dodatkowych, które może producentowi rolnemu zapewnić kontraktujący na zasadach określonych w art. 615 k.c. Do takich świadczeń należy również premia pieniężna²⁷. Tym razem, w stanie faktycznym sprawy, strony zastrzegły w umowie właśnie określone świadczenie nazwane premią. Przedmiotem rozpoznawanej przez Sąd sprawy było żądanie zasądzenia zapłaty za dostarczone mleko, którego ilość została wykazana wraz z obowiązkiem zastosowania jednakowych dopłat i premii dla wszystkich dostawców²⁸.

W wyroku z 9 kwietnia 2014 r., I ACa 866/13, Sąd Apelacyjny w Białymstoku uznał, że nie doszło do zawarcia umowy kontraktacji, ale umowy nienazwanej, bardzo zbliżonej do umowy kontraktacji²⁹. W umowie stron nie oznaczono dokładnie ilości mleka, które producent rolny był zobowiązany wyprodukować i dostarczyć, co było uwarunkowane choćby czynnikami przyrodniczymi. Ze względu na specyfikę produktu nie można było dokładnie ustalić, ile mleka strona umowy była w stanie wyprodukować w określonym czasie. W konsekwencji nie można było oznaczyć konkretnej ilości mleka, które producent rolny miał wyprodukować i dostarczyć drugiej stronie. Sąd podkreślił także, że w umowie strony mogą określić ilość mleka, które strona umowy zobowiązuje się wyprodukować i dostarczyć tak precyzyjnie, jak to jest możliwe poprzez zobowiązanie dostarczenia całości wyprodukowanego w gospodarstwie rolnym producenta rolnego mleka. W braku jednak precyzyjnego określenia ilości mleka, zdaniem Sądu, należy uznać, że strony łączyła umowa nienazwana, jednak najbardziej

²⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 3 lipca 2015 r., I ACa 247/15, LEX nr 1793788.

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z 4 marca 2015 r., sygn. akt IV CSK 437/14, LEX nr 1677053.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 9 kwietnia 2014 r. I ACa 866/13, Legalis.

zblizona do umowy kontraktacji. Zasadniczym argumentem przemawiającym za powyższym stanowiskiem było kwalifikowane określenie przez ustawodawcę zarówno jednej ze stron (producent rolny), jak i przedmiotu jej świadczenia (produkty rolne) oraz spełnienie powyższych kryteriów³⁰.

Wśród szczególnych cech umowy kontraktacji wskazuje się w orzecznictwie, oprócz powyższych cech, także wytworzenie przez producenta produktu rolnego, objętego kontraktacją we własnym procesie produkcyjnym³¹. W jednej z rozpoznawanych przez Sąd Apelacyjny w Szczecinie spraw strona powodowa zawarła z pozwaną umowę kontraktacji na dostawę gęsi, z której się wywiązała, lecz nie otrzymała należności wbrew umowie. Sądy pierwszej i drugiej instancji uznały roszczenia powoda o zapłatę za uzasadnione³². Przede wszystkim warto zwrócić uwagę na to, że Sąd podzielił zarzut wadliwego zastosowania przepisów art. 613–626 k.c. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, skarżący trafnie podniósł, że źródłem stosunku prawnego łączącego strony nie była umowa kontraktacji, lecz umowa sprzedaży. Choć strony zatytułowały dokonaną przez nich czynność prawną jako „umowę kontraktacyjną dostawy drobiu rzeźnego gęsiego – typ hodowli: karmiona owsem na sezon 2012”, to jednak treść powyższej umowy, w ocenie Sądu, nie odpowiadała dyspozycji art. 613 k.c. Szczególną cechą umowy kontraktacji jest bowiem wytworzenie przez producenta produktu rolnego. Sąd podkreślił, że przepis art. 613 § 1 k.c. wyraźnie wskazuje na to, że producent rolny zobowiązuje się wytworzyć produkt objęty kontraktacją we własnym procesie produkcyjnym i powołał uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 22 października 1957 r.³³ Sąd wyjaśniał także w uzasadnieniu wspomnianego orzeczenia, że zawarta przez strony umowa dotyczyła wprawdzie produktów rolnych wytworzonych przez powódkę, to jednak do dokonania tej czynności prawnej doszło po zakończeniu cyklu produkcyjnego i tym samym nie można było uznać, że strona powodowa jako producent zobowiązała się wyprodukować stanowiące przedmiot umowy zwierzęta (gęsi) w celu ich dostarczenia pozwanemu³⁴.

Powyższe kierunki interpretacji przepisu art. 613 § 1 k.c. potwierdza także stanowisko Sądu Okręgowego w Gdańsku w wyroku z 21 października 2013 r., XV C 694/12³⁵, wedle którego z treści przepisu art. 613 § 1 k.c. wynika, że podstawowym obowiązkiem producenta rolnego jest wytworzenie i dostarczenie kontraktującemu oznaczonej ilości produktów rolnych określonego rodzaju. Zdaniem Sądu, przedmiotem umowy kontraktacji jest zatem świadczenie przyszłe, nieistniejące jeszcze w chwili zawarcia umowy. Wytworzenie zaś oznacza wyproduko-

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 13 maja 2015 r., I ACa 26/15, LEX nr 1785301.

³² *Ibidem*.

³³ Zob.: 2 CO 10/57, OSN 1958, nr 2, poz. 59.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z 21 października 2013 r., XV C 694/12, LEX nr 1719227.

wanie z reguły od stanu „zerowego” produktu rolnego. W konsekwencji umowa kontraktacji powinna, poza zobowiązaniem producenta do dostarczenia kontraktującemu określonej ilości produktów rolnych, zawierać także zobowiązanie do ich wytworzenia, co wynika wprost z legalnej definicji umowy kontraktacji zawartej w art. 613 § 1 k.c.³⁶.

Istotnym elementem umowy kontraktacji jest własna produkcja. Ta podstawowa cecha umowy kontraktacji odróżnia ją od umowy sprzedaży, która obowiązku wyprodukowania przedmiotu sprzedaży nie przewiduje i nie włącza do tzw. *essentialia negotii*, jak to właśnie ma miejsce w umowie kontraktacji. W stanie faktycznym sprawy rozpoznawanej przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku podnoszono, że strony zawarły umowę sprzedaży rzepaku, którego strona pozwana nie wydała w przewidzianym terminie i co skutkowało naliczeniem przez stronę powodową kary umownej i żądanie w pozwie zapłaty określonej sumy pieniężnej stanowiącej różnicę pomiędzy wartością rynkową niedostarczonego towaru, a ustaloną przez strony ceną transakcyjną pomniejszoną o naliczoną karę umową. Pozwana wносиła o oddalenie powództwa, twierdząc, że strony łączyła umowa kontraktacji, a nie została ona w całości wykonana, gdyż z racji trudnych warunków atmosferycznych wielkość plonów rzepaku w gospodarstwie rolnym pozwanej była niższa niż zaplanowano. Nadto strona pozwana pismem odstąpiła od umowy w związku ze zwłoką powoda w odebraniu części świadczenia podzielonego. Ostatecznie sądy orzekły, że strony sporu nie zawarły umowy kontraktacji. Wręcz Sąd Apelacyjny w Gdańsku odwołał się do wyroku Sądu Najwyższego z 18 marca 1998 r., I CKN, według którego kontraktacja, stosownie do art. 613 k.c., wykazuje charakterystyczną cechę polegającą na zobowiązaniu się jednej strony (producenta rolnego) do określonego procesu produkcyjnego w gospodarstwie rolnym własnym (dzierzawionym lub użytkowanym na mocy innego tytułu prawnego), procesu podjętego w celu dostarczenia wyników tej produkcji drugiej stronie (kontraktującemu) odpłatnie³⁷. Innymi słowy, przedmiotem kontraktacji nie jest dostawa skądkolwiek pochodzącego produktu *in genere*, lecz wyprodukowanie w gospodarstwie producenta rolnego produktu i jego dostarczenie. A zatem, własna produkcja jest istotnym elementem umowy kontraktacji.

Szczególną cechą umowy kontraktacji jest więc wytworzenie przez producenta produktu rolnego. Przepis art. 613 § 1 k.c. wskazuje bowiem, że producent rolny zobowiązuje się wytworzyć produkt objęty kontraktacją we własnym procesie produkcyjnym. Jak wskazuje Sąd Apelacyjny w Poznaniu, to właśnie ta cecha ma istotne znaczenie dla rozumienia umowy kontraktacji i odróżnienia jej od umowy sprzedaży³⁸. W rozpoznawanej sprawie Sąd nie znalazł podstaw do zastosowania przepisów kodeksu cywilnego dotyczących umowy kontraktacji.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Por.: wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 12 lutego 2013 r., V ACa 1043/12, LEX nr 1313249.

³⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 19 sierpnia 2009 r., I ACa 507/09, LEX nr 756625.

Sąd podkreślił, że wytworzenie przez producenta produktu rolnego jest kluczowe w świetle art. 613 § 1 k.c. dla oceny stanu faktycznego. W sprawie doszło do zawarcia umowy na krótki czas przed zbiorem pszenicy, co przemawiało przeciwko temu, że w wyniku zawartej umowy pozwany zobowiązał się wyprodukować pszenicę. Tymczasem, jak wskazał Sąd, wytworzenie przedmiotu kontraktacji we własnym procesie produkcyjnym producenta rolnego znajduje swoje dalsze rozwinięcie w art. 617 i 613 k.c., w których ustanowiono zasadę współdziałania i kontroli procesu produkcji u producenta przez kontraktującego i wspólnie przez obie strony umowy. W efekcie zawarta przez strony umowa nie zawierała żadnych postanowień dotyczących tej współpracy³⁹.

Należy podkreślić, że sprawy z umów kontraktacji są w postępowaniach cywilnych traktowane jako sprawy gospodarcze w rozumieniu przepisów ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁴⁰. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z 26 lutego 2015 r., III CZP 108/14, sprawa z powództwa producenta rolnego – rolnika prowadzącego działalność wytwórczą w zakresie produkcji zwierzęcej – przeciwko przedsiębiorcy o roszczenie wynikające z umowy kontraktacji jest sprawą gospodarczą⁴¹. Warto wspomnieć, że stronami sporu był rolnik prowadzący chów trzody chlewnej, producent rolny, oraz kontraktujący – spółka jawna, a w sprawie dochodzono roszczeń o zapłatę z łączącej strony umowy kontraktacji, której przedmiotem było wyprodukowanie przez powoda i sprzedaż stronie pozwanej konkretnej ilości tuczników.

Wśród innych cech charakterystycznych dla umowy kontraktacji wskazuje się także szczególne prawa i obowiązki stron umowy kontraktacji. W jednej z rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Gdańsku spraw pozwany zawarł z powodem umowę kontraktacji, na mocy której powód zobowiązał się do wyprodukowania 56 ton ziarna grochu zielonego i dostarczenia go do zakładu produkcyjnego pozwanego, pozwany zaś do zapłaty ceny za dostarczony groch⁴². Strony w umowie tej postanowiły m.in., że termin dostawy nastąpi między czerwcem a lipcem oraz że o rozpoczęciu zbiorów grochu i fasoli decyduje połowa ocena dojrzałości technologicznej dokonana przez przedstawiciela kontraktującego w obecności plantatora. Zatem o terminie rozpoczęcia zbioru zakontraktowanego grochu decydował pozwany. Sąd stwierdził, że wbrew zarzutom pozwanego, upalna pogoda nie stanowiła przeszkody do zbioru odpowiedniej ilości plonów. Wręcz, „gdyby pozwany wywiązał się ze swojego obowiązku i stale, w odpowiednim czasie przeprowadzał kontrolę twardości grochu, mógłby ustalić właściwy termin do zbioru plonu”. Sąd, odwołując się do art. 622 k.c., wskazał również, że przepis ten ma zastosowanie w sytuacji, gdy żadna ze stron nie ponosi odpowiedzialno-

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Ustawa z 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych, Dz.U. tekst jedn. z 2015 r., poz. 127.

⁴¹ Uchwała Sądu Najwyższego z 26 lutego 2015 r., III CZP 108/14, Legalis.

⁴² Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z 14 czerwca 2011 r., III Ca 76/11, LEX nr 1714461.

ści za niemożność dostarczenia przedmiotu dzierżawy, co w omawianej sprawie nie wystąpiło⁴³. Warto przypomnieć, że według art. 622 § 1 k.c., jeżeli wskutek okoliczności, za które żadna ze stron odpowiedzialności nie ponosi, producent nie może dostarczyć przedmiotu kontraktacji, obowiązany jest on tylko do zwrotu pobranych zaliczek i kredytów bankowych, odpowiedzialność producenta zostaje ograniczona do wskazanych w przepisie.

VI

Przeprowadzone rozważania upoważniają do sformułowania kilku wniosków końcowych. Po pierwsze, umowa kontraktacji uregulowana w Kodeksie cywilnym w art. 613–626 w praktyce często jest mylona z innymi umowami powszechnie zawieranymi w warunkach rolnych. Chodzi tu przede wszystkim o sprzedaż oraz dostawę.

Po drugie, przeanalizowane orzeczenia sądowe potwierdzają jednak istnienie pewnych kilku wzorcowych cech, których występowanie w danym stosunku prawnym pozwala zaliczyć go do umowy kontraktacji. Z drugiej strony, jak wskazuje się w orzecznictwie, brak cech charakterystycznych dla kodeksowego modelu kontraktacji w zasadzie przekreśla możliwość uznania danej umowy za umowę kontraktacji w rozumieniu art. 613–626 k.c.

Po trzecie, cechy umowy kontraktacji, wyróżniane w praktyce orzeczniczej sądów, można podzielić na tzw. odnoszące się do aspektów podmiotowych – stron umowy oraz dotyczące przedmiotu umowy. Gdy chodzi o te pierwsze, stroną umowy może być producent rolny, wytwarzający we własnym gospodarstwie i procesie produkcyjnym produkty rolne i dostarczający je kontraktującemu, oraz oczywiście kontraktujący (najczęściej przedsiębiorca). Przedmiotem świadczenia jest *facere* – wyprodukowanie i dostawa określonej ilości wyprodukowanych produktów rolnych we własnym gospodarstwie rolnym. Produkty rolne muszą zostać oznaczone w umowie ilościowo, ale wymóg ten może być spełniony już wtedy, gdy strony mogą określić ilość produktów, które producent zobowiązuje się wyprodukować i dostarczyć „tak precyzyjnie, jak to jest możliwe poprzez zobowiązanie do dostarczenia całości wyprodukowanego w gospodarstwie rolnym producenta rolnego produktu”. Natomiast w braku precyzyjnego określenia np. ilości mleka, wedle orzecznictwa, należałoby uznać, że strony łączy inna umowa niż kontraktacja (nienazwana).

⁴³ *Ibidem*.

LEGAL ASPECTS OF THE QUALIFICATION OF THE LEGAL RELATIONS AS A CULTIVATION CONTRACT IN ACCORDANCE WITH THE JUDICIAL DECISIONS

Summary

The object of considerations is legal issue of qualification of legal relations as cultivation contract in accordance with article 613–622 of Civil Code. Cultivation contract has productive character. Its subject is closely related to the manufacturing process in agriculture, where at the same time it is important starting position in the chain of supply of agricultural products, although sometimes it is regarded by mistake as sale or delivery contract.

Judicial decisions, analyzed in the article confirm the existence of several model features, which occurrence in particular legal relationship makes it a part of cultivation contract. While lack of characteristic features for code model of contracting causes that the agreement is not recognized as cultivation contract in the meaning of article 613–626 of Civil Code.

Features of cultivation contract highlighted in the judicial practice can be divided into features so called connected with subjective aspects – parties to the contract and features connected with object of the contract. Party to the contract may be agricultural producer, who produces agricultural products in his own farm in productive process, and provides it to contracting person, and of course contracting person (most often entrepreneur). The subject of performance is “*facere*” – production and delivery of fixed amount of agricultural products, produced in own farm.

BIBLIOGRAFIA

- Chołaj H., *Kontraktacja produktów rolnych. Studium ekonomiczne*, Warszawa 1965
- Jurcewicz A., *Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo rolne*, red. P. Czechowski, Warszawa 2011
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. III: *Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa 2014
- Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. I, Warszawa 1997
- Kozak W., *Kontraktacja produkcji roślinnej*, Warszawa 1954
- Kremer E., *Odpowiedzialność za produkt rolny w prawie polskim*, [w:] *Prawo rolne. Problemy teorii i praktyki*, red. R. Budzinowski, A. Zieliński, Kluczbork 2002
- Lipińska I., *Umowa kontraktacji jako instrument polityki rolnej*, „Zeszyty Naukowe SERIA” 2012, t. XIV, z. 2
- Lipińska I., *Współczesna rola umowy kontraktacji*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2013, nr 1
- Nadler J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011

- Niezbecka E., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. III: *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2014
- Pytlak P., *Umowy kształtujące branżowe rynki rolne ze szczególnym uwzględnieniem umowy kontraktacji*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Zamościu” 2005
- Stelmachowski A., *Kontraktacja produktów rolnych*, Warszawa 1960
- Stelmachowski A., [w:] *Kontraktacja, System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajski, Warszawa 2004
- Stelmachowski A., [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. Z. Radwański, t. VII: *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajski, Warszawa 2011
- Zaradkiewicz K., [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. II, Warszawa 2011
- Zdziennicki B., *Zagadnienia prawne kontraktacji*, Warszawa 1978
- Dyrektywa Rady z 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe, Dz. UE L 210, 7.8.1985, s. 29–33
- Sprawa 139/77 Denkavit, ECR 1978, s. 1317
- Uchwała Sądu Najwyższego z 26 lutego 2015 r., III CZP 108/14, Legalis
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 2014 r., nr 121, ze zm.
- Ustawa z 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych, Dz.U. tekst jedn. z 2015 r., poz. 127
- Ustawa z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw, Dz.U. nr 88, poz. 983, ze zm.
- Ustawa z 4 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. tekst jedn. z 2015 r., poz. 584, ze zm.
- Uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 22 października 1957 r., 2 CO 10/57, OSN 1958, nr 2, poz. 59
- Wyrok NSA w Rzeszowie z 16 grudnia 1997 r., SA/Rz 1212/96, LEX nr 32671
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 3 lipca 2015 r. I ACa 247/15, LEX nr 1793788
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 9 kwietnia 2014 r., I ACa 866/13, Legalis
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 12 lutego 2013 r., V ACa 1043/12, LEX nr 1313249
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – I Wydział Cywilny z 28 maja 2015 r., I ACa 1747/14, Legalis
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 19 sierpnia 2009 r., I ACa 507/09, LEX nr 756625
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 13 maja 2015 r., I ACa 26/15, LEX nr 1785301
- Wyrok Sądu Najwyższego z 3 października 2014 r., sygn. akt V CSK 630/13, OSNC 2015/7-8/96, Biul. SN 2015/1/9
- Wyrok Sądu Najwyższego z 4 marca 2015 r., sygn. akt IV CSK 437/14, LEX nr 1677053
- Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z 14 czerwca 2011 r., III Ca 76/11, LEX nr 1714461
- Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z 21 października 2013 r., XV C 694/12, LEX nr 1719227

KEYWORDS

contract farming, agricultural produce, farmer, contracting party, legal classification, legal relation

SŁOWA KLUCZOWE

umowa kontraktacji, produkt rolny, producent rolny, kontraktujący, kwalifikacja prawna, stosunek prawny